

UDK: 811.163.42'243:378.147:792.9
Pregledni znanstveni rad
Prihvaćen za tisak: 28. listopada 2011.

Livija Kroflin
Umjetnička akademija Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
livijakroflin@hotmail.com

Upotreba lutke u poučavanju hrvatskoga kao inoga jezika

Potrebu i važnost lutke u obrazovnom procesu potvrđuju sve raširenija praksa i sve brojniji stručni radovi. Pomoću lutke mogu se poučavati različiti nastavni predmeti, no ona je osobito pogodna za učenje jezika, kako prvoga, tako i svih sljedećih jezika, i to za polaznike različite dobi, različitoga znanja jezika i različite motiviranosti. Izvrsno je pomagalo pri oslobađanju od jezičnoga straha, budući da se polaznik osjeća zaklonjen lutkom, odvojen od lutke, pa lakše progovara na njemu stranomu jeziku jer lutka smije pogriješiti, smije biti čudna, smije biti smiješna. Ovaj rad bavi se upotrebom lutke u učenju inoga jezika, posebno hrvatskoga kao inoga jezika. Opisuje nastavni proces u kojemu se koristi lutkom: motivaciju, lutku kao polazište za lutkarsku igru i tekst kao polazište za lutkarsku igru: zadani, dramatizirani i vlastiti.

1. Uvod

U današnjem vremenu i europskom kulturnom krugu povezanost lutke i djeteta uzima se kao sama po sebi razumljiva činjenica, tako da neki autori, npr. Charles Nodier, podrijetlo lutke izvode iz dječje igračke (Jurkowski 2005). U nekim jezicima, dapače, ista riječ označava lutku igračku i animabilnu, scensku lutku, dok neki jezici različitim riječima označavaju ta dva različita pojma (npr. *doll* i *puppet* u engleskom).

Povijest kazališta lutaka, međutim, pokazuje da su lutkarske predstave za djecu poznate tek od kraja 19. stoljeća, a ideja da je kazalište lutaka za djecu široku popularnost dobiva tek u drugoj polovici 20. stoljeća. Za razliku od zagovornika podrijetla lutke od dječje igračke, drugi autori, kao pisac prve povijesti europskoga lutkarstva iz 1852. Charles Magnin, podrijetlo lutke vide u totemima, idolima, hijeratskim kipovima korištenima u

važnim obrednim ceremonijama. Osim te važne uloge koju je lutka, osobito u azijskim zemljama, igrala u religijskim obredima, u Europi je stoljećima dolazio do izražaja njezin veliki potencijal za grotesku. Poznati su tradicionalni lutkarski likovi, omiljeni u narodu (kao engleski Punch, talijanski Pulcinella, ruski Petruška, nizozemski Jan Klaassen i mnogi drugi), koji su urnebesno zabavljali svoju publiku, a istovremeno širili vijesti, iskazivali društvenu kritiku, ponegdje održavali ili budili nacionalnu svijest, vrlo često govoreći ono što je lutka smjela, a što čovjek nije smio reći.

Ovaj rad bavi se upotrebom lutke u poučavanju inoga jezika: drugoga, stranoga i nasljednoga, posebno hrvatskoga kao inoga jezika. Razlika između drugoga i stranoga jezika razumije u sljedećem smislu: “Prototipni je strani jezik jezik druge države koji se ne govori u državi u kojoj se uči — ni kao državni, ni kao službeni, ni kao obrazovni jezik. Drugim riječima, uči se izvan države u kojoj se govori. Prototipni je drugi jezik — jezik koji u istoj državi uče stanovnici koji su u njoj rođeni i koji su od rođenja kao materinski usvajali (i) jezik različit od glavnoga okolinskoga, tj. državnoga i službenoga” (Jelaska 2005: 29). Nasljedni se jezik razumije kao jezik koji je tko usvojio u svojem domu ili obitelji “kao svoj jezik, barem u primanju. Prototipni je nasljedni govornik onaj tko je usvojio govorni jezik, a pisanim ne vlada ili vlada slabije.” Lidija Cvikić, Zrinka Jelaska i Lada Kanažet-Šimić (2010) u radu o nasljednim govornicima i njihovoj motivaciji za učenje navode “Razlikovno je obilježje nasljednih učenika u odnosu na učenike prvoga jezika (koji im je i materinski jezik) nedovoljna izloženost jeziku i kulturi koja onemogućuje ispunjavanje osnovnih jezičnih i identitetskih potreba, uslijed čega i uče jezik. Razlikovna su im obilježja u odnosu na učenike stranoga jezika obiteljska veza s nasljednim jezikom (HL) ili nasljednom kulturom (engleskom kraticom HC). Drugim riječima, nasljedni se govornici nekoga jezika barem po jednom obilježju, često i svima (usvajanje jezika u obitelji, poznavanje nasljedne kulture, osjećaj pripadnosti toj kulturi) razlikuju od učenika toga jezika kao stranoga (učenje jezika u didaktičkoj sredini, nepoznavanje kulture, nepostojanje bilo kakva osjećaja pripadnosti tomu narodu)”.

Uz pomoć lutke mogu se poučavati različiti nastavni predmeti, čega je bio svjestan pisac, glumac, lutkar, kritičar, teoretičar i povjesničar lutkarstva Milan Čečuk (2009: 9), koji je došao “do čvrsta uvjerenja da gotovo i nema nastavno-odgojne discipline koja se — odabere li se prikladna tema — ne bi mogla transponirati u čarobnu legendu scenske lutke”.

U ovomu će se tekstu u pregledu uporabe lutke u opisu nastavnoga procesa koristiti iskustvima iz Male škole hrvatskoga jezika i kulture koju je 1993. pokrenula Hrvatska matica iseljenika. Mala škola namijenjena je djeci školske dobi koja žive izvan Republike Hrvatske kako bi unaprijedila svoje znanje hrvatskoga jezika. Rad se odvija u obliku kreativnih radionica, a jedna je od radionica lutkarska.

2. Lutka u poučavanju jezika

Lutka je osobito pogodna za učenje jezika, kako prvoga, tako i svih sljedećih jezika, jer “U igri lutkama govor se prirodno razvija i obogaćuje. Zbog svoje oživljavajuće komponente lutka spontano navodi dijete na govornu komunikaciju” (Ivon 2010: 59). “Igranje s lutkom izravno potiče dijete na govor. Poznato je da se i introvertna i plašljiva djeca lakše oslobađaju i upuštaju u aktivan govor s lutkama. Stoga je upravo lutka idealno nastavno sredstvo za razvoj govora kako u redovitoj nastavi, tako i u izvannastavnim aktivnostima” (Vukonić-Žunić i Delaš 2006: 81).

Lutka potiče spontanost u jezičnom izražavanju: “Kad se dijete identificira sa scenskom lutkom i govori u njezino ime, govor mu postaje spontano prirodan, izražajan i dijete je potaknuto lutkom da mijenja glas prema karakteru i raspoloženju likova” (Pokrivka 1980: 48). “Transformirajući energiju i usredotočujući se na lutku, dijete zaboravlja na svoje poteškoće i lakše se izražava” (Korošec 2004: 34). Stoga sustavna primjena dijaloške drame s lutkama, kako je naziva Milda Brėdikytė, “stvara okruŹje povoljno za dječje kreativno samoizražavanje, potiče dječje spontane dramske igre, koje, djelujući povratno, aktiviraju i stimuliraju verbalnu kreativnost” (Brėdikytė 2004: 43).

Pri sluŹenju stranim jezikom ili nekim drugim inim jezikom česta je pojava “jezični strah, ili strah od jezika kako se u hrvatskome često zove” (Jelaska 2005: 116). To je strah “koji ljudi osjećaju kada se trebaju sluŹiti jezikom kojim nisu sasvim ovladali” (isto). Za oslobađanje od takve nelagode lutka je izvrsno pomagalo. U situaciji igre s lutkom i “srameŹljiva djeca skupit će dovoljno smjelosti da se ‘skriveni’ lutkom pokaŹu publici” (Majaron 2004: 82), jer “nije vaŹno ako neka rečenica nije ispravna — to griješi lutka, a ne dijete. A srameŹljivo dijete ne bori se za svoju poziciju, nego za poziciju svoje lutke!” (isto: 83). Pritom *skriveno* ne znači da dijete mora biti fizički skriveno iza paravana, nego da mu sama lutka osigurava svojevrsnu zaštitu, odvojenost, daje osjećaj da je zaklonjeno i sigurno.

Jedna od brojnih prednosti lutke upravo je njezin humorni potencijal, a to je nešto što će prepoznati i rado se njime sluŹiti polaznici svake dobi. Ida Hamre (2004: 14) naglašava vaŹnost humora u procesu učenja, a upravo priče koje se prikazuju kazalištem lutaka “utjelovljene su metafore priča o ljudskom rodu — kristaliziraju ono što je očigledno ili ekstremno u njemu, i strašnu i smiješnu realnost, pa gotovo uvijek u njima ima humora”.

2.1. Dob polaznika

O uporabi lutke u predškolskom odgoju, pa i u nastavi od prvoga do četvrtoga razreda, postoji već pozamašna literatura, a i praksa je vrlo raširena.

Na učiteljske fakultete uvedeni su kolegiji iz osnova lutkarstva (dramaturgija, izrada lutaka, animacija i sl.), a dječji vrtići bez lutaka (ne samo lutaka igračkama, nego scenskih lutaka) gotovo su nezamislivi. U razrednoj je nastavi uporaba lutke već rjeđa, dok je korisnost njezine uporabe u višim razredima gotovo potpuno zanemarena, osim što u nekim školama postoje lutkarske skupine. No, “lutke i lutkarsko kazalište odlično su nastavno sredstvo za predškolsku, osnovnoškolsku i srednjoškolsku naobrazbu (od 2 do 18 godina)” (Debouny 2004: 87), a mogu se vrlo uspješno koristiti i u radu s odraslim polaznicima tečajeva.

U nastavi valja uzeti u obzir dob polaznika te tome prilagoditi pristup. Djeca predškolske i rane školske dobi bezrezervno i s radošću prihvaćaju lutku kao poznatoga prijatelja koji ih prati od početka života. Oni će voljeti izvoditi poznate priče i bajke, ili pak zgrade iz vlastitoga svakodnevnoga života, obogaćenoga doživljajima iz mašte. Najteže će je prihvatiti djeca od petoga do osmoga razreda jer u toj dobi oni žele pokazati da su već “veliki” i da nemaju veze s igračkama iz djetinjstva. No ako su do tada imali iskustvo s lutkama, sudjelovali u lutkarskoj skupini ili slično, taj se rad može prirodno nastaviti, samo valja mijenjati teme prema njihovom zanimanju.

Srednjoškolci se već osjećaju dovoljno daleko od djetinjstva, pa mogu u lutki naći mnoga zadovoljstva ako im se pristupi na pravi način. Oni će voljeti ironiju i grotesku, igre riječima, poigravanje poznatim sadržajima iz književnosti, filma ili školskoga života, kao npr. ismijavanje omraženih nastavnika i slično (tako je, uostalom, nastao i čuveni Jarryjev *Kralj Ubu!*). Svidjet će im se i osjećaj potpune kontrole i dominacije koji im pruža lutka — taj neživ, a oživljeni predmet, kojom oni manipuliraju po svojoj volji. Sve im to valja dopustiti dok ne prelazi granicu dobrog ukusa i ne postaje osobna uvreda. No upravo je tu lutka pogodna jer ona je tip, a ne psihološki ocrtan karakter.

Studenti (i ostali mladi ljudi te dobi) obično su vrlo otvoreni za sve novosti i kombinacije, zainteresirani, samostalni, motivirani, te će rado prihvatiti i lutku. Moći će njome prikazivati najrazličitije kako ozbiljne tako i šaljive sadržaje.

Zaposleni ljudi srednjih godina, s mnogobrojnim obvezama, bit će vjerojatno suzdržaniji, ali ne znači da ne će prihvatiti lutku.

Osobe treće dobi bit će ponovno opuštenije i sklonije igri, dakle i lutki. Ako imaju unuke, vjerojatno će im se svidjeti da iskustvo igre s unucima prenesu na nastavu, a da iskustvo lutkarske igre s nastave produže u igri s unucima.

2.2. Vrste lutaka

Kazalište lutaka poznaje različite vrste lutaka i njihove nebrojene kombinacije. One najkompliciranije, odnosno sasvim specifične, u ovome se pregledu ne će ni spomenuti. Tri su osnovne vrste lutaka ručna lutka (lutka rukavica, ginjol), štapna lutka ili marioneta (lutka na koncu). Uz njih se obično dodaje i posebna vrsta — kazalište sjena (za koje se, međutim, najčešće koristi štapnim lutkama).

Ručna lutka — Ručna lutka poznata kao ginjol navlači se na ruku poput rukavice. Kažiprst ide u lutkinu glavu, palac u jednu, a srednjak ili mali prst u drugu lutkinu ruku.

U ručne lutke mogu se ubrojiti još neke vrste lutaka:

lutke na prstima — na svaki prst natakne se mala lutka — tako je moguće imati više likova na manje prostora i s malo animatora,

zijevalice — lutke kojima je glavna karakteristika da otvaraju usta, i to tako da animatorov palac pomiče donju, a ostali prsti gornju čeljust lutke,

tzv. stolne lutke — koje se najčešće animiraju izravno, animator ih drži rukom bez posredstva štapa ili konca, a u nekim slučajevima preko vodoravnih štapića.

Štapne lutke — Štapne lutke mogu biti na jednom štapu, ili na jednom nosivom štapu s dva štapića za ruke, ili na dva štapa (npr. za likove životinja). Mogu biti trodimenzionalne ili plošne.

Vrlo jednostavne štapne lutke mogu se izraditi od jednoga štapa, loptice od spužve ili stiropora za glavu, i komada tkanine koja se pričvrsti ispod lutkine glave i slobodno pada. Na glavu se može nalijepiti kosa (od vune, tkanine ili sl.), oči i nos. Može se izraditi ili nacrtati cijelo lice, a mogu i samo dijelovi. Druga je mogućnost izrada također vrlo jednostavnih lutaka od drvenih kuhača. Na kuhaču se nacrtaju lice, a odjeća se može izraditi od kolaž papira.

Lutke na koncu — Marionete ili lutke na koncu ne rabe se u nastavi jer se smatraju kompliciranima, iako nije nemoguće izraditi jednostavne marionete na jednoj žici ili na tri konca. Kazalište sjena, pak, zahtijeva barem minimalne tehničke uvjete (paravan i izvor svjetla) te ni o njemu u ovome prikazu ne će biti govora.

Scenska je lutka u načelu svaki predmet kojem je dodan pokret. Posebna su vrsta improvizirane lutke, lutke od predmeta iz svakodnevnog uporabe: rukavice, čarape, papirne vrećice... Svaki predmet, ako ga se animira, može postati lutka.

2.3. Ostali elementi igre lutkom

Iako nije nužno, osim lutke za nastavu je na lutkarskim radionicama korisno imati i ostale elemente kazališne predstave.

Paravan — Igra lutkom može se odvijati i s paravanom i bez njega. Animatori mogu biti potpuno vidljivi, posebno ako se služe stolnim lutkama, a mogu biti i zaklonjeni paravanom. Naravno, moguće su i kombinacije živoga glumca i lutke. Paravan (koji može biti samo komad tkanine nategnut u vratima ili između bilo koja dva nosača) igra ulogu zaklona kojim će se rado koristiti sramežljiviji polaznici.

Scenografija — Scenografija mora biti sasvim jednostavna i simbolična: kuća ili samo prozor, kula koja označava cijeli dvorac, jedno stablo za šumu i slično. Kazalište lutaka kazalište je znakova. U simboličkom jeziku lutkarstva i jedna lasta označava proljeće!

Svjetlo — Osvjetljenje je potrebno samo zbog toga da se lutke vide. Ono će imati posebnu ulogu jedino u kazalištu sjena. Inače, moguće je poigrati se baterijskom svjetiljkom, možda plamenom svijeće, ali samo iznimno. U nastavi, pa i u izvedbi lutkokaza nastaloga na nastavi, posebnim se osvjetljenjem obično ne koristi.

Glazba i zvučni efekti — U igri lutkom iskazuju se različiti talenti i interesi. Tako će možda među polaznicima biti onih koji znaju svirati neki instrument ili koji lijepo pjevaju. Živa glazba posebna je vrijednost svakoga lutkokaza. Naravno, moguće se služiti i snimljenom glazbom.

Zvučni efekti (šum kiše, topot kopita, rzanje konja, pucanj iz puške. . .) mogu također biti snimljeni, a još je zanimljivije kad ih polaznici stvaraju sami (plastičnim bocama i čašama, poklopcima, drvenim štapićima npr. kuhačama, staniolom, papirom ili vlastitim glasom). Nije potrebno imati Orffov instrumentarij — jednostavnu verziju svaka skupina može stvoriti i sama!

3. Oblik provođenja nastave

Lutkarska radionica može biti samostalan oblik ili se rad s lutkom može uvesti u redovitu nastavu kao povremena ili trajna aktivnost, bilo na način da se nekoliko dana posveti radu s lutkom (što može, ali ne mora dovesti do lutkarske predstave), ili tako da se jedan dio svakoga nastavnoga sata posveti lutkama. Polazište može biti lutka ili tekst.

3.1. Motivacija

Mala djeca ne trebaju nikakvu posebnu motivaciju za upotrebu lutke — ona će se njome koristiti spremno i rado. Njih valja pripremiti za priču: glazbom, zamišljanjem nekoga pejzaža ili situacije, uvođenjem nepoznatih riječi ili pitanjima. Npr. za priču Mačak u čizmama pitanja mogu biti *Nose li mačke čizme?*, *Što bi ti napravila da tvoj mačak progovori?* i slično.

Kod starije djece voditelj se može poslužiti lukavstvom: reći da su lutke ostale od mlađe skupine i neka ih slobodno uzmu ako ih žele pogledati. Vrlo je vjerojatno da će se polaznici zainteresirati, uzeti ih u ruke i početi razgovor, sve neobvezno i kao u šali. Objasni im se da s lutkom mogu raditi što god žele, pričati o čemu god žele, jedini je uvjet da govore hrvatski. Poslije se može pristupiti izradi vlastitih lutaka i izvođenju različitih tekstova.

Jedna je od mogućih motivacija za odrasle *Hajdemo se praviti da smo djeca; igrati se kao da smo djeca*. Može im se reći neka govore kao djeca, neka namjerno prave pogriješke ili neka jedan lik pravi pogriješke, a ostali ga ispravljaju. To će i one zakočeniije i sramežljivije navesti da slobodnije progovore jer su dvostruko zakriveni: iza identiteta djeteta i iza lutke.

“Iskustvo različitih predavača pokazuje da neki početnici redovito osjećaju nelagodu učeći hrvatski jezik jer se prilično dugo ne mogu na njemu izraziti, odnosno ne mogu gramatički prihvatljivo odgovarati ni na općenita pitanja” (Cvikić 2005: 317–318). Maloj djeci prirodno je brbljanje, tepanje, usvajanje jezika (kako prvoga tako i svakoga sljedećega) pomoću pokušaja i pogriješaka. Već adolescenti žele više vremena i razmišljanja kako bi usvojili pravila i točno odgovorili na stranomu jeziku; neugodno se osjećaju kad prave pogriješke (Weinstein 1975). Polaznicima svake dobi u tome može pomoći lutka, kao biće koje ne pripada stvarnomu svijetu, koja može biti groteskna, kojoj je svojstveno da se izražava u kratkim, često eliptičnim rečenicama, koja smije griješiti i biti smiješna.

3.2. Lutka kao polazište za lutkarsku igru

Da bi se počelo od lutke, dobro je da voditelj (nastavnik) ima bar neko iskustvo s lutkama. Može donijeti već gotove lutke ili materijal od kojih će se lutke raditi na satu, ili može od polaznika zatražiti da donesu potreban materijal.

Gotove lutke mogu potaknuti i djecu i odrasle. Lutke mogu biti i polugotove pa ih se može nadograditi na nastavi, ili se polaznicima pruži prilika da ih izmijene prema svom ukusu odnosno ulozi koju će određena lutka morati odigrati. Npr. lutka s velikim očima bit će *radoznalica* koja će sve željeti vidjeti, lutka s velikim nosom može biti *njuškalo* — stvarno (njuši sve oko sebe, druge lutke, polaznike, svoga vlastitoga animatora, tuđe noge, ruke,

bilježnice...) i metaforičko (svašta ispituje i vrlo je indiskretno), lutku s crvenom kopicom mala će djeca prepoznati kao *Crvenkapicu*, dat će joj košaricu i uputiti baki, dok će stariji s veseljem izokrenuti priču pa će možda Crvenkapica napasti vuka ili će protestirati što se našla u skupini odraslih koji nemaju smisla za bajke i sl. Različite životinje iskazivat će i različitu ćud i karakterne osobine: *lukava lisica, hrabri lav, plašljivi zec...*

Skupina koja ima više smisla za likovno izražavanje može napraviti svoje lutke, koje će poslije dobiti određene uloge. Dovršene lutke upotrijebit će se za uloge za koje su pogodne (to mogu biti poznati likovi iz priča ili čak prepoznatljivi likovi iz svakodnevnoga života, može nastati i potpuno neobičan lik nekoga izvanzemaljca, koji ne će znati ništa o životu na ovome planetu pa će ga se svemu morati poučiti itd.).

Kao lutka može poslužiti i bilo koji predmet, pa i neki dijelovi tijela. Na primjer, olovka pokazuje i priča što je jučer radila, čije su je ruke držale, što je sve pisala i kako se pritom morala ponašati. Djeca se vole igrati dijelovima tijela, npr. na koljeno se nacрта lice pa koljeno opisuje što vidi, ili se lica nacrtaju na dlanovima ili stopalima pa se susreću dva stopala ili dva dlana i razgovaraju, ili stopalo susreće koljeno i sl. (Korošec 2004).

U nastavnom procesu nije riječ o kazalištu lutaka, nego o lutki kao nastavnomu sredstvu. Stoga nije potrebno da ona bude umjetničko djelo niti tehnološki savršena. Polaznici će naći zadovoljstvo u izradi lutaka, radit će nešto izvan uobičajene nastave jezika, bit će ponosni na rezultat vlastitoga rada i imat će osobni odnos prema lutki koju su izradili, a sam proces rada prigoda je za nenametljivu pouku jezika. Bitno je da lutka bude jednostavna, “da ispunjava zahtjev lutkovnosti, da je svedena na simbol, a ne na vjernu oponašanje živoga lika, da je u likovnom pogledu jezgrovita, stilizirana, poetična, čitka, da predstavlja određeni karakter” (Pokrivka 1980: 22). To su, uostalom, i osnovna načela kazališta lutaka. Djetetu treba pustiti da izradi lutku kakva se njemu sviđa: “Ako dijete misli da (lutka) izgleda kao lav, onda ćemo je i zvati lavom!” (Hunt i Renfro 1982: 19; prev. L. K.).

I sam proces izrade lutaka prigoda je za jezičnu proizvodnju. Koristit će se riječima koje označavaju pribor kojim se služe (škare, lje pilo, papir, spužva...), različite boje, predmete, rekvizite ili dijelove scenografije (kuća, cvijet, sunce, mjesec...), likove (dječak, baka, pas, prijatelj...), dijelove tijela (glava, kosa, oko...), odjevne predmete (hlače, haljina...), i to u rečenicama, pri čemu se vježbaju i deklinacija imenica i konjugacija glagola.

3.3. Tekst kao polazište

Nastavnici jezika mogu se ugodnije osjećati pođu li od teksta, a zatim prema njemu izrade lutke. Tekst za lutkarsku izvedbu može biti zadani tekst, dramatizacija odnosno adaptacija ili vlastita kreacija samih polaznika. Tekst

se može, a i ne mora fiksirati. Naime, izvedba može ostati na razini lutkarske improvizacije, a može i prerasti u lutkarski igrokaz, koji će se izvesti jednom ili čak više puta.

3.3.1. Zadani tekst

Zadan, dovršen, prethodno napisan tekst služi za pamćenje i utvrđivanje riječi i jezičnih struktura. Kratke pjesmice i kratki dijaloški oblici pogodni su za malu djecu. Veća djeca i odrasli mogu zapamtiti duže igrokaze pa i prave drame, ali korisnije je da polaznici sami stvaraju svoj tekst.

Primjer — Voditelj predlaže (čita) nekoliko kratkih tekstova. Djeca sama izaberu koji im se najviše sviđa. Tekstovi moraju biti kratki, jednostavni, ali ipak dovoljno zanimljivi da bi ih dijete željelo naučiti i prenijeti drugima (npr. na završnoj priredbi). Zatim se izabiru ili izrađuju lutke koje će najbolje odgovarati liku koji govori tekst. Isti tekst izgovaraju (najprije čitajući) različita djeca, zatim i više lutaka za redom. Igrom djeca pamte tekst i tako usvajaju određene riječi, jezične strukture, stilske figure.

3.3.2. Dramatizacija ili adaptacija

Dramatizirati se može bilo koje književno djelo (bajka, klasična ili suvremena priča, novela, roman. . .), a mogu se kao podloga uzeti film, drama ili kazališna predstava. Bez obzira koje se djelo uzme kao predložak za lutkarsku igru, bitno ga je pojednostaviti, i to ne samo zbog ograničenoga znanja jezika, nego i zato što lutka ne podnosi mnogo teksta. Ona ne podnosi monologe, a dijalozi se moraju odvijati u kratkim replikama, potpomognuti akcijom.

Privlačnost bajke za malu djecu dobro je poznata roditeljima, učiteljima, odgojiteljima i psiholozima. Bruno Bettelheim (2004: 14) dapače tvrdi da “u cjelokupnoj ‘književnosti za djecu’ — uz rijetke iznimke — ništa ne može biti tako obogaćujuće i zadovoljavajuće, i za dijete i za odrasloga, kao što je narodna bajka”. No i književnost za djecu novovjeka je pojava. Bajke su pričali odrasli odraslima, a djeca su kroz njih učila bitne stvari o životu. I danas bajka pokazuje svoju privlačnu snagu i za djecu kao i za odrasle. Mala djeca vole prikazati bajku onako kako im je ispričana. Veća djeca rado će se koristiti mogućnošću izvrtnja priče i njezinih likova, ironiziranja i persiflaže, prepletanja i spajanja više priča u jednu.

Bajka je pogodna za lutkarsku igru jer ima čvrstu priču, jasne, arhetipske likove, određene tek glavnim, ali vrlo karakterističnim osobinama. Oni su jasno podijeljeni na dobre i zle, lijepe i ružne, pametne i glupe. Jednoznačnost i nepromjenjivost likova, jednostavnost motivacije, služenje simbolima i stilizacijom zajednički su bajci i lutkarskome kazalištu. U situaciji pouča-

vanja hrvatskoga jezika pripadnicima hrvatskih iseljenika bajka može imati i osjećajnu vrijednost sjećanja na djetinjstvo, na domovinu iz koje je poteklo dijete ili njegovi roditelji ili baka, koja mu je možda pričala upravo tu bajku.

Primjer — Ima priča koje poznaju gotovo sva djeca. Neka ih znaju napamet, druga možda vrlo površno. Takva je npr. *Crvenkapica*. Voditelj potakne prepričavanje priče o Crvenkapici. Sudjeluju svi: i oni koji se jedva nečega sjećaju i oni koji znaju više pa ih nadopunjuju. Kad su ispričala priču, djeca uzimaju gotove lutke ako postoje ili izrađuju svoje. Bolje je ako svako dijete izradi svoju lutku jer je onda vezano s njom na poseban način. Izdvoji se početna situacija: mama zove Crvenkapicu i šalje ju baki s košaricom hrane. Jedna dijete je Mama, drugo Crvenkapica. Treće dijete može biti košarica, pogotovo ako je potrebno uključiti dijete koje je zakočeno i ne želi progovoriti na njemu stranomu jeziku; ono će možda htjeti govoriti u nekoj idućoj predstavi, a može se dogoditi i da tijekom pokusa košarica progovori. Ako je djece malo, jedno dijete može imati više uloga, a ako je djece više, može se uvesti više likova, npr. Crvenkapičin prijatelj, ili njezin pas, ili šumske životinje koje joj pomažu, ili lovčev pas, ili čak hrana u košarici. Prelazi se na sljedeću situaciju i tako redom. Ako se želi, može se zapisati tekst, uvježbati ga i pokazati na maloj priredbi.

Ako su djeca bila u kazalištu lutaka ili gledala neku priču na televiziji, mogu je prepričati po sjećanju. Moguće su i varijacije na temu. Na primjer, djeca odigraju kako Pepeljuga ide u dućan kupiti cipele (ili cipelu!), strašni vuk zalutao je u grad, patuljci prvi dan u školi i tako dalje.

Nepoznatu priču voditelj će pročitati ili prepričati. Potom će porazgovarati s djecom o tekstu i objasniti nepoznate riječi. Nakon toga način je rada isti kao s poznatom bajkom.

Katkad će priča biti iscrpljena samim improvizacijama. U tom slučaju ne treba inzistirati na istoj priči, nego valja prijeći na novu.

3.3.3. Vlastiti tekst

Stvaranje vlastitoga teksta može biti potaknuto na brojne načine. Neki od njih navedeni su u nastavku teksta (prema Renfro 1979). Polaznici grade zaplet, problemne situacije, rješavaju ih i grade rasplet. Potom biraju ili izrađuju lutke te izvode igrokaz.

Naslovna rečenica — Rečenicu može izreći polaznik, voditelj, ili može biti preuzeta iz nekoga napisanoga teksta, novina ili slično, npr. *Kako je miš naučio plivati; Skrinja puna čuda; Poruka iz svemira; Dječak otkrio skriveno blago; Dan kad su nastavnici poludjeli; Hrvati izmislili kravatu; Pronađen pošten političar...*

Lik — Zamisli se određeni lik, iz sadašnjosti, povijesti, književnosti ili mašte te se oko njega splete priča. To može biti *prijatelj, nastavnik, roditelj; voditelj TV dnevnika koji ne zna jezik; kralj Tomislav, Slavoljub Penkala, August Šenoa; Pero Kvržica; mali plavi izvanzemaljac, čudovište u jezeru, duh na tavanu, hrvatska filmska zvijezda koja je osvojila Oscara* . . .

Vlastito iskustvo — Učenici mogu govoriti o vlastitom iskustvu, npr. *slomljena noga, zagoreni ručak, izgubljeni ključevi* . . .

Izlet ili putovanje — Učenici smišljaju stvarno ili izmišljeno putovanje, npr. *prvi izlet na selo; prvi posjet velikome gradu; prvi susret s morem; let na Mjesec; vremeplov; dolazak Hrvata na Jadransko more* . . .

Poruka svijetu — Učenici mogu smisliti važne teme koje su upućene svijetu. Argumentacija može biti ozbiljna, šaljiva ili ironično preokrenuta, npr. *Zabraniti spavanje u vrtiću; Zabraniti ocjenjivanje u školi; Zabraniti nošenje krzna; Uvesti besplatno obrazovanje; Preniske su cijene benzina/hrane/javnoga prijevoza/vrtića* . . . ; *Meso je zdravo; Zagadenje nije na ulicama, nego u glavama; Žene vladaju svijetom; Muškarci su ugrožena vrsta; Rad je štetan; U radu je spas, u neradu život* . . .

Pogled u budućnost — Učenici smišljaju događaj iz budućnosti: stvaran, moguć, šaljiv ili fantastičan, npr. *najbolji posao na svijetu; kuća iz snova; postao sam najbolji govornik hrvatskoga jezika; reptili u dnevnom boravku* . . .

Novinski naslov — Novinski naslovi mogu se pročitati ili izrezati pa se može smisliti priča na osnovi stvarnoga novinskoga naslova, npr. *To je državni udar!*; *Današnji dan posvećen je očevima*, ili spoja dvaju naslova: *Državni udar posvećen je očevima*.

Mjesto radnje — Učenici detaljno opisuju određeno mjesto, stvarno ili izmišljeno: *školu, lutkarsku radionicu, kuhinju, smočnicu, unutrašnjost ladice, školske torbe ili ženske torbice, svemirski brod, podvodni svijet, stari tavan, kuću patuljaka* . . .

Predmet — Učenici donesu najrazličitije predmete, kao što su *olovka, knjiga, plišani medvjedić, lak za nokte, aparat za brijanje, žlica, žarulja, upaljač, pasta za zube, brašno, rukavica, kravata, kamen, povodac za psa, rukavica za boks* . . . . Mogu i zamisliti predmete kao što su *leteći tanjur, vreća iz koje neprestano izvire zlato, lopta koja uvijek leti u gol* i slično. Svaki od tih predmeta može sam za sebe biti okidač za priču ili voditelj može zadati određene predmete koje treba logički povezati u priču.

4. Zaključak

Lutka se u nastavi pokazala se kao moćno sredstvo kojim se postiže snažna osjećajna povezanost s nastavnim sadržajem, veća motiviranost pa time i veća uspješnost u usvajanju poučavane građe. Kao što se na temelju dosadašnjih istraživanja moglo predvidjeti, lutka se pokazala kao vrlo korisno sredstvo u poučavanju hrvatskoga kao inoga jezika, posebno stranoga i nasljednoga. Uz odgovarajuću motivaciju, lutku prihvaćaju učenici inoga jezika svake dobi. Uz nju se lakše oslobađaju jezičnoga straha, lakše progovaraju na njima stranomu jeziku jer je lutka biće iz nekoga drugoga svijeta, ona smije griješiti, smije biti smiješna, dapače, to je i poželjno. Stoga lutka može biti ne samo jedno od vrlo važnih povremenih ili redovitih sredstava u nastavi inoga jezika nego poučavanje lutkama, u najširem smislu toga pojma, kao jedan od nastavnih pristupa u poučavanju jeziku.

5. Literatura

- Bettelheim, B. (2004) *Smisao i značenje bajki*, Cres: Poduzetništvo Jakić d.o.o.
- Brédikyté, M. (2004) Dijaloška drama s lutkama (DDL) kao metoda poticanja dječje verbalne kreativnosti, u E. Majaron i L. Kroflin (ur.) *Lutka... divnog li čuda!*, Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi, 43-76.
- Cvikić, L. (2005) Hrvatski kao drugi i strani jezik: stanje i potrebe, u Z. Jelaska i sur. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 311-328.
- Cvikić, L., Jelaska, Z., Kanajet-Šimić, L. (2010) Nasljedni govornici i njihova motivacija za učenje hrvatskoga jezika, *Croatian Studies Review 6 VI*, Split/Sydney/Waterloo: Centar za hrvatske studije, 113-127.
- Čečuk, M. (2009) *Lutkari i lutke*, Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi.
- Debouny, E. (2004) Lutke kao nastavno sredstvo, u E. Majaron i L. Kroflin (ur.) *Lutka... divnog li čuda!*, Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi, 87-96.
- Hamre, I. (2004) Proces učenja u kazalištu paradoksa, u E. Majaron i L. Kroflin (ur.) *Lutka... divnog li čuda!*, Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi, 7-20.
- Hunt, T., Renfro, N. (1982) *Puppetry in Early Childhood Education*, Austin: Nancy Renfro Studios.
- Ivon, H. (2010) *Dijete, odgojitelj i lutka*, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Jelaska, Z. (2005) Materinski, drugi, strani i ostali jezici, u Z. Jelaska i sur. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 24-37.

- Jelaska, Z. (2005) Učenje i poučavanje drugoga jezika, u Z. Jelaska i sur. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 108-124.
- Jurkowski, H. (2005) *Povijest europskoga lutkarstva* I. dio, Zagreb, Međunarodni centar za usluge u kulturi.
- Korošec, H. (2004) Neverbalna komunikacija i lutke, u E. Majaron i L. Kroflin (ur.) *Lutka... divnog li čuda!*, Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi, 21-42.
- Majaron, E. (2004) Lutke u razvoju djeteta, u E. Majaron i L. Kroflin (ur.) *Lutka... divnog li čuda!*, Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi, 77-86.
- Pokrivka, V. (1980) *Dijete i scenska lutka*, Zagreb: Školska knjiga.
- Renfro, N. (1979) *Puppetry and the Art of Story Creation*, Austin: Nancy Renfro Studios.
- Vukonić-Žunič, J., Delaš, B. (2006) *Lutkarski medij u školi*, Zagreb: Školska knjiga.
- Weinstein, M. N. (1975) *Puppetry in the Teaching of Foreign Language*, Philadelphia: Dorrance & Company.

The Usage of Puppets in Teaching L2: the Case of Croatian

The need and importance of incorporating the puppet in the teaching process is being confirmed in literature and expanding practice. The puppet can help in teaching various subjects, but it is particularly appropriate in teaching language as a first and also all following languages, for pupils and students of various ages, various prior knowledge and various motivations. This paper deals with that use of the puppet in teaching a second, foreign and heritage language, particularly with Croatian as such language. As teaching Croatian as L2 has received more attention recently, new and improved methods are required. It is an excellent aid in liberating the learner from language fear, since he/she feels concealed behind the puppet and also separate from it, finding it easier to speak out in the L2 language, since the puppet is permitted to make mistakes, it can dare to be strange and to be funny. After short review of the role of puppet in professional papers on this subject, the types of puppet and other elements in creating a puppet play such as scenography, music and sound effects, the teaching process with the use of the puppet is described in this paper: motivation, creation of the puppetry play based on puppets, examples of making the most simple puppets, creation of the text for the puppetry play based on a set text, dramatisation and/or adaptation or one's own conception.

Key words: puppets, teaching L2, Croatian as L2

Ključne riječi: lutka, poučavanje inoga jezika, hrvatski kao ini jezik